

Gifreu és de normalitzar un vell text català, certament clàssic, entre el públic culte francès. Però ara com ara l'edició i estudi de Santanach demostra que el text del *Libre del coch* de mestre Robert és força més complex del que s'havia pensat. Per començar, de les 215 receptes del *Libre*, 159 ja apareixen en receptaris catalans anteriors: *Llibre de Sent Soví*, *Llibre d'apavellar de menjar* i *Llibre de totes maneres de potatges*. S'hi descobreixen materials preexistents: errades del text que són males còpies d'un text anterior, fons compartides, algun desordre, contradiccions o ambigüitats dins una mateixa recepta que es poden explicar com notes marginals manuscrites per lectors d'un text preexistent (manuscrit o imprès) que després s'han incorporat al text tal com es llegeix en l'edició del 1520. Aquestes i altres particularitats fan sospitar que en el *Libre del coch* s'hi oculten capes textuals anteriors que una crítica atenta haurà de delimitar. Sorgeix així una problemàtica més complexa sobre la formació, la significació i al capdavall l'autoria del text. Tot això no obstant, la redacció final del *Libre del coch* tal com el llegim en l'edició del 1520 no perd els caràcters que Patrick Gifreu n'ha volgut remarcar en la seva presentació al públic francès. I aquí ha semblat oportú de valorar el seu treball pel que representa de normalització d'un text català antic entre un públic culte no limitat a les fronteres estrictes de la Unió Europea.

Jaume de PUIG OLIVER
Institut d'Estudis Catalans

Rafael RAMIS BARCELÓ, Pedro RAMIS SERRA, *Estudios sobre la Universidad de Tortosa (1600-1717)*, Madrid, Dykinson, 2020, 288 pp.

El llibre que ens presenten Rafael Ramis Barceló i Pedro Ramis Serra, ambdós professors a la Universitat de les Illes Balears, s'insereix dins de la col·lecció de monografies dedicades a la història de les universitats des de l'època medieval fins l'actualitat, impulsada pel Figuerola Institute of History and Social Sciences de la Universidad Carlos III de Madrid. En la mateixa introducció de la monografia els autors Rafael Ramis i Pedro Ramis adverteixen del fet que qualsevol estudi sobre la universitat tortosina està enormement condicionat per les contingències de la conservació documental, ja que els investigadors no disposen de tota la informació necessària —almenys idealment— per bastir una història completa de la institució. De fet, en el cas de la seva obra, això és cert fins al punt d'arribar a incidir en la confecció final del treball i, fins i tot, en l'elecció del títol. Com bé recorden els autors, el llibre té com a objectiu no tant dur a terme una història total i definitiva de la Universitat de Tortosa, sinó més aviat oferir una visió més centrada, d'una banda, en la prosopografia de les persones que en capitalitzaren el dia a dia —això és, els seus rectors, lectors i graduats— i, de l'altra, mostrar la importància de la institució educativa en el marc de la Província d'Aragó de l'Orde dels Predicadors i del conjunt de les universitats dels territoris de l'antiga Corona d'Aragó.

L'obra es divideix en quatre grans apartats, unes conclusions i un extensíssim apèndix documental que, com veurem més endavant —i de fet subratllen els mateixos autors—, pot ser especialment útil per a la comunitat científica de cara a ulteriors treballs.

El primer capítol, titulat «La Universidad de Tortosa en su contexto académico» se subdivideix en dos espais ben delimitats. En primer lloc, els autors realitzen un

breu repàs historiogràfic de les investigacions que s'havien centrat o bé havien tractat *en passant* aspectes de la història de la institució tortosina; també desgranen les fonts primàries utilitzades per confeccionar el seu treball. La segona part del capítol, en canvi, examina quin lloc ocupà la Universitat de Tortosa en el context de les institucions educatives de l'Orde dels Predicadors i de les Universitats hispàniques. En aquest espai es discuteixen qüestions com ara els distints models universitaris de les corones de Castella i Aragó, quines universitats hi havia al Principat de Catalunya durant l'edat moderna i com, quan, on i per què foren fundades; finalment, s'ofereix una breu descripció del procés fundacional i les principals fites de les universitats d'Oriola i Solsona, les quals, segons els autors, presentarien força similituds amb el cas Tortosí. Cal dir que trobo molt encertats tant la contextualització de l'espai universitari català de l'època moderna —l'explicació de la política universitària de Felip II i Felip III n'és un bon exemple— com l'ús dels casos d'Oriola i Solsona a l'hora d'oferir un punt de partida per la ulterior comparació amb el cas tortosí. Tanmateix, em semblen força menys convincents alguns passatges referents al tarannà polític dels catalans de l'època moderna —una classe dirigent catalana tal vegada conservadora i replegada sobre si mateixa (p. 26)—, fonamentats en convencions historiogràfiques i llocs comuns «vicentians» típics del segle xx, sortosament prou superats per la historiografia dels darrers vint anys —sense anar més lluny per les obres d'Eva Serra, Miquel Pérez Latre, Àngel Casals, Jordi Buyreu, Antoni Simon o Josep Capdeferro, per citar-ne alguns.

El segon epígraf de l'obra, titulat «Los reales colegios y la Universidad de Tortosa» s'ocupa d'explicar els orígens de l'educació universitària a la capital de les terres de l'Ebre, des de la fundació dels col·legis dominics fins a l'erecció definitiva de la universitat amb autoritat pontifícia. Des de l'òptica de la història del dret i de les institucions val la pena destacar la descripció detallada que Rafael Ramis i Pedro Ramis ofereixen dels estatuts de la Universitat a les pàgines 53-55. Així mateix, també és prou rellevant el recorregut històric de la institució durant el segle xvii, època durant la qual visqué autèntiques etapes d'espendor, sobretot després de la Guerra dels Segadors (1640-1652), fruit de la concessió del privilegi reial atorgat per Felip IV l'any 1645 de resultes de la lleialtat tortosina a la causa hispànica. Aquest escenari permeté que el Col·legi de Sant Domènec i Sant Jordi fos «una de las pequeñas joyas de la provincia dominicana: en él se enseñaba Filosofía y Teología, acudían algunos de los mejores maestros de la Provincia, y se colacionaban exclusivamente grados en estas dos facultades» (p. 55). I si la Guerra dels Segadors suposà un impuls de la seu tortosina, la Guerra de Successió fou el seu hipogeu. L'any 1708, poc després de la conquesta de la ciutat per part de l'exèrcit borbònic, els edificis universitaris foren reaprofitats amb finalitats militars i si bé l'any 1715 foren retornats a la institució educativa, el decret de 1717 que centralitzà l'educació universitària a Cervera posà punt i final a l'aventura universitària tortosina.

El tercer capítol del llibre, com molt bé destaca el seu títol, focalitza la seva atenció en els «Rectores y Lectores de la Universidad». La primera part de l'epígraf l'ocupa una relació prosopogràfica detallada dels rectors de la universitat, endreçats cronològicament (pp. 65-80). Els autors recorden que, com en el cas de la resta d'oficis, el rector de la Universitat de Tortosa s'escollia per rotació entre els membres de les comunitats universitàries de l'Orde dels Predicadors repartides pels regnes de València i Aragó i Principat de Catalunya. Alguns d'aquests rectors destacaren per la seva qualitat intel·lectual, com per exemple Fr. Blai Verdú, Fr. Josep Bramó, Fr. Tomàs Vallgornera o Fr. Lluís de Barutell (pp. 65-66). La segona part del capítol l'ocupa un llistat dels lectors

de la Universitat endreçat alfabèticament; quan es possible, els autors hi inclouen uns breus apunts biogràfics, tal i com passa amb els rectors (pp. 80-97). Tant pel que fa als mestres d'estudiants com pel que fa als lectors, era prou freqüent que haguessin estat col·legials de la universitat durant els seus anys de formació. De fet, el *cursus honorum* dins la institució preveia que els docents passessin uns anys com a mestres d'estudiants abans de poder fer el salt a l'ensenyament d'Arts i Teologia per culminar la carrera com a lector de Teologia.

El quart capítol de la monografia s'ocupa de la figura dels graduats a la Universitat de Tortosa. A partir dels llistats de graduats i rectors recollits als apèndixs 3 i 4 de l'obra, Rafael Ramis i Pedro Ramis ofereixen unes primeres valoracions sobre aquest col·lectiu. En aquest sentit, destaquen en primer lloc que els registres confeccionats gràcies a les dades conservades a l'Arxiu Comarcal de les Terres de l'Ebre (ACTE) i a la Biblioteca de Catalunya (BC) són parcials: mentre que el llistat de l'apèndix 3, conservat a l'ACTE, abraça la cronologia compresa entre 1601 i 1623, el de l'apèndix 4, conservat a la BC, ho fa pels anys 1601-1623 i 1659-1717. Per tant, existeix un buit cronològic comprès entre 1623 i 1659 que, amb tot, no impedeix que els autors puguin oferir una primera valoració sobre l'origen geogràfic i social dels graduats. Així, segons els autors la majoria d'estudiants provenien del Principat de Catalunya i d'Aragó, seguits de prop pels estudiants valencians i, en menor mesura, dels mallorquins. La immensa majoria dels graduats eren religiosos, tant seculars com regulars i, de fet, només es registraren quatre laics entre 1611 i 1613. Finalment, pel que fa a la qualitat i les motivacions dels estudiants, els autors remarquen que la Universitat comptà amb alumnes rellevants, com ara Vicent Garcia, el Rector de Vallfogona, i que existí una certa tendència a cursar els estudis de doctorat en aquest centre amb l'objectiu d'obtenir un reconeixement més social —fins i tot ornamental, ens atrevirem a dir— que no pas acadèmic.

A l'apartat dedicat a les conclusions de l'obra, els autors ofereixen una breu síntesi de les idees principals exposades en els epígrafs precedents, així com reivindiquen l'estudi d'una institució, la de la Universitat de Tortosa «muy desconocida y escasamente valorada en el marco de la Corona de Aragón». A més a més, aprofiten per recordar que l'obra no deixa de ser una aproximació parcial a la història de la Universitat de Tortosa forçada, com ja hem dit, per les contingències de la conservació documental i, fins i tot, s'atreveixen a aventurar fins a quin punt hauria estat diferent la història d'aquesta institució si el poder polític imperant a la Corona d'Aragó medieval hagués situat la principal institució universitària no a Lleida sinó a Tortosa.

Clouen la monografia quatre apèndixs documentals que de fet n'ocupen dues tercers parts i que, com els mateixos Rafael Ramis i Pedro Ramis recorden, poden ser especialment útils de cara a futures investigacions. L'apèndix 1 conté la transcripció dels estatuts del Col·legi de Sant Mateu i Sant Jaume de Tortosa, preservats al registre 4352 de la Reial Cancelleria de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. L'apèndix 2 recull la transcripció dels Estatuts de la Universitat de Tortosa a partir del Ms. 3918 conservat a la Biblioteca de Catalunya. Pel que fa als apèndixs 3 i 4 ja n'he recollit les idees principals anteriorment.

L'obra *Estudios sobre la Universidad de Tortosa (1600-1717)* aconsegueix al meu entendre, tres grans objectius. En primer lloc, omple un buit historiogràfic considerable pel que fa als estudis dedicats a les institucions universitàries menors dels territoris de l'antiga Corona d'Aragó. Segonament, complementa els estudis duts a terme per Enric Querol sobre la mateixa institució, caracteritzats per un marcat tarannà local

i cultural. En darrer terme, els apèndixs documentals —especialment pel que fa a la seva versió on-line—,¹ permetran desenvolupar futures investigacions sobre la mateixa història de les institucions universitàries —i moltes d'altres temàtiques!— amb una major solvència.

Ricard TORRA-PRAT
Alexander von Humboldt Fellow
Ludwig-Maximilians-Universität München

Rafael RAMIS BARCELÓ i Pedro RAMIS SERRA, *Las Ordenaciones de la Universidad de Barcelona de 1638*, Madrid, Dykinson, 2019, 254 pp.

Dins de les publicacions del «Programa Historia de las Universidades» impulsat per la Universidad Carlos III de Madrid, i amb el número cinquanta, apareix aquesta nova aportació dels ja coneguts professors Ramis Barceló i Ramis Serra, especialistes en la matèria, que es suma a altres obres editades dins del marc del mateix programa, bé en coautoria dels dos esmentats professors, en el cas del número quaranta-tres dedicat a *Los primeros grados de la Universidad de Baeza (1549-1580)*; bé en coautoria entre Rafael Ramis Barceló i Antoni Planas Rosselló, quant al número vint-i-tres: *La facultad de leyes y cánones de la Universidad Luliana y Literaria de Mallorca*; o bé de forma individual pel professor Rafael Ramis Barceló, pel que fa al número trenta-nou: *Doctores hispanos en leyes y cánones per la Universidad de la Sapienza de Roma (1579-1774)*.

L'obra es dirigeix a cobrir un buit historiogràfic sobre la Universitat de Barcelona a l'època barroca, i més concretament, durant el segle XVII, atès que l'estudi de referència sobre la història de Universitat de Barcelona de A. Fernández Luzón estableix el seu límit temporal en el segle XVI i no cobreix el període final de la seva vida abans de la transferència produïda per la decisió rupturista de Felip V, que al 1717 la va deslocalitzar a Cervera, on la nova Universitat de Cervera va substituir totes les universitats existents fins a aquesta data en el Principat.

La Universitat de Barcelona és una Universitat Municipal i la seva regulació forma part de les competències jurisdiccionals del Consell de Cent barceloní que les exercí repetidament durant els segles XVI i XVII amb la promulgació de diverses ordinations específiques de reforma i millora de l'Estudi general de la Ciutat, que els autors en l'estudi preliminar analitzen i ens presenten en els seus trets essencials pel que fa a les de 1559, 1596 i 1629. Aquestes Ordinacions els permeten oferir un perfil institucional de la Universitat de Barcelona que destaca dins d'una tònica general de les universitats catalanes de l'època (Lleida, Girona, Vic, Tarragona, Tortosa i Perpinyà) caracteritzada per un nivell de qualitat acadèmica molt baix.

La part nuclear de l'estudi es projecta sobre les Ordinacions del 1638, la qual cosa permet detectar una continuïtat en la constitució orgànica i en el funcionament de la Universitat pel que fa a l'època anterior i també una estructura similar a la dels altres Estudis Generals de la Corona d'Aragó on apareixen les quatre facultats de Teologia, Dret i canons, Medicina i Arts, destacant en la de Barcelona aquestes dues últimes per la seva antiguitat i excel·lència. Altrament, la vigència de les Ordinacions del 1638 va

1. Consultable a <https://e-archivo.uc3m.es/handle/10016/30367>